POGANI I POGANČAD.

ODLOMAK PRVI:

CAECILIUS TESTIS.

NAPISAO
JURAJ LAHNER,
VJEROUČITELJ NA ŽENSKOJ UČIT ŠKOLI.

Cijena 10 filira.

ZAGREB.
TISKARA HRV. KAT. TISKOVNOG DRUŠTVA.
- - 1910. - -

POGANI I POGANČAD.

ODLOMAK PRVI:

CAECILIUS TESTIS.

NAPISAO
JURAJ LAHNER,
VJEROUČITELJ NA ŽENSKOJ UČIT. ŠKOLI.

ZAGREB.
TISKARA HRV. KAT. TISKOVNOG DRUŠTVA.
- - 1910. - -

S dopuštenjem duhovne oblasti

nadbiskupije zagrebačke.

I. Uvod. Moje želje.

Što sam pozornije motrio i jasnije gledao u sve te novije struje i nasrtaje na Boga i Njegovu vjeru i Crkvu i u bojno oružje svih tih naprednih bojovnika; što sam pozornije motrio njihove čete, sve mi jasnije pucala pred očima ona nategnuta, na sto mjesta prekinuta i zauzlana uža u rukama svih tih ludastih čauševa cijeloga svijeta i naših hrvatskih. Natukli kukavcima preko glave do pojasa nekake vrećurine, obvezali užima i glavu i vrat i ruke, pa vode. Gledo sam ih: čauševe, što vode za sobom cijela ta jata svezanih u vrećama. No nikad mi nije ta velika kulturna slika bila jasnija, nego kad sam stao študirati kršćansku povijest prvih vijekova i kulturnu povijest njihovih poganskih krvnika. Kad sam čitao misli i djela tih starih pogana i to u prvom redu njihov odnos prema kršćanima, kad sam sve bolje i bolje upoznavao tu krvničku poganskú dušu, pa kad sam sve to stao sravnjivati s našim

novovjekim krvnicima i huliteljima kršćanstva, morao sam reći: »Gledaj ga, stari poganski vrag!« Bivala mi je i biva mi sve jasnija ne samo sličnost, nego i jednakost starih i novih pogana. Sve se više uvjeravam, da su to isti ljudi, da je to i sad po svijetu stara poganska krv, da su to i sad po svijetu stare poganske čežnje, koje rađaju potpuno jednakim starim poganskim krvništvom.

Dva su iza te spoznaje obladala dušom mojom čuvstva. Streso sam se, kad sam tako upoznao pred sobom staroga poganskoga krvnika, koji se oblijepio šarenim papirom i zakitio papirom hrvatskih narodnih boja, pa nam se preporučio kao naprednjak, kao savremenik, kao hrvatski naprednjak, hrvatski savremenik. Streso sam se, kad sam upoznao tu laž, tu himbu. Streso sam se, kad sam vidio, kako je ćorav i naš svijet, kako je u njeg malo one više filozofske inteligencije, kako ga čauševi nemilosrdno vuku užima za glavu, za vrat, za ruke — u onim vrećama. Streso sam se ... Ali mi je domala razblažila dušu neka blaga utjeha. Ma to je onaj, rekoh sebi, isti stari krvnik, koji je već pobijedjen vikao: Vicisti Galilaee! Ma to su oni isti pogani, koji su već pred kršćanstvom gledali svoju propast! Ma to su ona stara razbijena i satrvena paklena vrata, iznova slupana i namazana. Velika me je obuzela radost, gdje gledam pred sobom sputana onoga staroga poganskoga krvnika, što hropti. Može i krv svoju bacati u nebo, neba dirnuti ne će. A mi smo gore — kod nebesa!

Ovu bih utjehu rado pružio svima, svima, cijelome narodu svome i tu spoznaju. I tome ima da posluži ova radnjica. Nije u njoj dašto više, nego samo komadić ... sitan ... mrvica. Znadem ja dobro, da je to ogroman i preogroman rad: isporediti temeljitije staro i novo poganstvo, pa onda zaći i malo dublje, pa im pronaći zajedničko srce i kucavicu žilu. Znadem, pa se baš zato eto i obraćam na sve one prijatelje kršćanstva, koji su i spremni i voljni poći s menom i dalje na posao. Široko je radno polje, pa ćemo zajedno. Svaka je i najmanja u tom smjeru pomoć i saradnja mila. Naći će priznanja i zahvale. Uprimo, da pomognemo narodu svome! Ne bi li Bog dao, da iza ove radnjice zareda obilniji niz radnja pod zajedničkim natpisom: »P o g a n i i p o g a n č a d!« Svaku bismo onda vrijedniju pod tim zajedničkim imenom, a opet uz vlastitu oznaku, po mogućnosti štampali kao brošuricu i rasturili medju naš i inteligentniji svijet, da mu se otvore oči, one — u vreći. Na posao dakle!

Ova je radnjica, rekoh, neznatni početak u tom poslu. P r e v e o s a m i z a p o l o g i j e M i n u c i j a F e l i k s a (izdanje H. Hurter: Sanctorum Patrum Opuscula selecta, tomus XV. Innsbruck 1871.) n a p a d a j p o g a n i n a C e c i l i j a n a

neke kršćanske istine, njegovo pogansko mišljenje o kršćanstvu i kršćanima[1] i dodao tome nešto opazaka i, što je glavno, dodao sam napadaje naših naprednjaka na kršćanstvo, da im svatko vidi krvne rodbinske vezove. Tko poznaje samo i malo naše naprednjačko novinstvo i njihov literarni rad, čim pročita pojedine Cecilijeve izvode, bit će mu jasno, e su to rođena braća. No radi onih, koji i ne smiju i ne će, da se sami bave velikim naprednjačkim kulturnim radom, dodao sam niz izjava naših naprednjaka. Upotrebio sam kod toga prevrijednu knjižicu svoga dragoga prijatelja: »Kulturna načela i rad naprednjaka.« (Ispravljeni i znatno popunjeni članci iz »Hrv. Straže« god. VI. i VII. Knjiga I. Svezak I. Cijena 1 K. Tiskara T. Devčić et Co. u Senju 1910.)

Ponavljam: Ovo je neznatan početak, koji Hrvate upozorava na krvne vezove novih i starih pogana. Više ova radnjica nije i više ne će da bude.

II. Tko je i što je taj Cecilij?

Cijelo je jedno stoljeće prije nego je caru Konstantinu i njegovoj vojsci za-

[1] Prevadjajući nastojao sam ponešto i ja, da se držim onoga, što u uvodu svog prijevoda veli Nijemac Bieringer (Kempten 1871.), da je naime prevadjao držeći se pravila: Suum cuique, a to ovdje znači: Svakomu jeziku svoje.

sjao na nebesima Kristov križ, živio u Rimu prije poganin, a onda kršćanin Marko Minucij Feliks, odličan advokat i govornik. Dakle u to vrijeme, dok je još poganstvo moćno vladalo rimskom carevinom, u vrijeme, kad su još kršćani morali mnogo pretrpjeti i te kako krvavih i okrutnih progona, napisao je Minucij kratku, ali lijepu i jezgrovitu obranu kršćanstva. Minucij nam sam pripovijeda u prvim poglavljima bliži povod svojoj radnji. Imao je od mladih dana mila i tijesna prijatelja Oktavija, koji se još prije njega otresao duševne tame i došao k svijetlu mudrosti i istine. Oktavij dođe zgodom u Rim. Prijatelji si već u milom domjenku razgalili duše svoje i onda za koji dan pošli jednoga jutra s Cecilijem, poganinom, a Minucijevim pratiocem, u nedaleku Ostiju. Šetali se u ugodnom prijateljskom razgovoru uživajući u prirodi i dječjoj igri žalom morskim. Nato se nešto dogodilo, što je pomutilo vedro Cecilijevo čelo i lice. Kad je naime poganin Cecilij spazio kip Serapisov, iskaže mu običajno pogansko poštovanje. Oktavij ukori zato ne samoga Cecilija, nego Minucija: da nije lijepo ni u redu, da pušta Cecilija u tom groznom neznanju. Cecilij to čuo i to mu pomutilo ugodnu zabavu, te se nešto namrštio. Iza nešto vremena zapita ga Minucij, da što je tužan i turoban. Cecilij mu kaže uzrok i ponudi se, da se porazgovori s Oktavijem o tom velikom religi-

joznom pitanju: Poganstvo i kršćanstvo. Sjednu dakle na zgodno mjesto, Minucij kao njihov sudija u sredini, pa Cecilij počne svoj govor. Brani poganstvo, a napada vrlo oštro na kršćanstvo (pogl. 5.—13.). Kad Cecilij svrši, govori Oktavij. Brani i dokazuje dosta opsežno istinitost i ljepotu kršćanstva, brani život kršćana i pobija poganske objede, pobija poganstvo uopće, a rimsko napose (pogl. 14.—38.). Iza prekrasnoga govora Oktavijeva Cecilij je svladan i sam postaje kršćanin. Svima zavlada veselje i oduševljenje (pogl. 39. i 40.). »Radosni smo se i veseli iza toga razišli«, svršava Minucij. »Cecilij, jer je vjerovao, Oktavij, jer je pobjedio, a ja, i jer je jedan vjerovao, a drugi pobijedio.« Ove se zgode, kaže Minucij (Kap. I.), vrlo rad i često sjećao i ispisao nam je u zlatnoj svojoj knjižici, nazvanoj po prijatelju Oktaviju: »Octavius«. U toj nam je knjižici sačuvana spomen mila i krasna prijateljstva, spomen kršćanskoga oduševljenja i prijateljske sreće nad duševnom pobjedom trećega prijatelja. A u riječima nam je školovana poganina Cecilija (Kap. 5.—13.) sačuvano kratko i jezgrovito sve ono glavno, čime su pogani u to vrijeme pobijali i objeđivali kršćanstvo. Cecilijev je govor kratka poganska optužba kršćanstva, predragocjena za nas katolike, kao i uopće za sve, što se iole interesiraju za kršćansku starinu, za one stare borbe naših pređa a i za borbe novih krvnika kršćanstva. Uostalom cio se već niz učenjaka prve ruke kroz stoljeća zabavio Minucijevom knjižicom i dao znanstven odgovor na različna pitanja. Nije prema svrsi ove radnje, da ih raspredamo. Za nas je potpuno dostatan jedan siguran znanstveni rezultat: U Cecilijevim nam je riječima sačuvan vrlo star i autentičan spomenik poganskog mišljenja o kršćanstvu.

III. Nema stvoritelj, nema upravitelj-Bog.

1. Cecilij je, ne doduše logičan i potpuno konzekventan, sljedbenik starih skeptičkih poganskih akademičara. Sve mu je osobito od »viših božanskih i nebeskih stvari« neizvjesno, pa to izrijekom ističe i na početku (pogl. 5.) i na svršetku (pogl. 13.) svoga govora. Prva je stvar, što je u kršćanstvu zabacuje i pobija: vjera u jednoga Boga, p o č e t n i k a i u p r a v i t e l j a s v e g a. Pa kad ju je, kako misli, oborio, ili barem pokazao, da tu nema sigurna odgovora, da nema sigurna rješenja pitanju o postanku i bivovanju svijeta, zaključuje, kao i mnogi drugi pogani: najpametnije je onda držati se baštinjene vjere. (Cfr. Hettinger, Apol. II. 7. str. 69.)

2. No neka govori sam! »Nije nikaka, kaže Cecilij, teškoća pokazati, da je sve ljudsko sumnjivo, neizvjesno nerješeno

i sve više vjerojatno, nego istinito.[1] Pa zato nije ni toliko čudo, da je nekima omrzlo čestito istražiti istinu, pa da svakom mišljenju na laku ruku podlegnu, mjesto da uporno, marljivo i ustrajno ispituju. Svatko se zato mora srditi i žalostiti, da se nekoji ufaju stalno što odsjeći o najvišim i veličanstvenim stvarima i to ljudi neuki, nenaobraženi, neuljuđeni, koji se ni u sasvim obične vještine ne razumiju. A ni sami filozofi vrlo mnogih škola kroz sva stoljeća do dana današnjega ne znaju o njima, šta bi. Pa i prirodno; jer tako je čovjek nemoćan prema božanskoj spoznaji, te mu nije dano znati, niti dozvoljeno istraživati ni ono, što gore na nebu lebdi povrh nas, ni ono, što je dolje duboko sakriveno u zemlji, a nije ni dostojno, da s time lakrdija. Mi smo s pravom i dosta sretni i dosta pametni, ako smo prema onoj staroj riječi mudračevoj sami sebe nešto bolje spoznali.[2] No ako se već dademo na taj ludasti i nespretni posao, pa zađemo preko svojih slabih granica te se bačeni na zemlju dignemo smjelom nekom čežnjom nad isto nebo i nad iste zvijezde, nemojmo barem već u tu svoju bludnju uplesti tih ispraznih i

[1] Sve sami izrazi tih akademičkih skeptičkih filosofa.

[2] To je ona poznata stara grčka riječ: *γνῶθι σαυτόν*. Napisana je bila na delfijskom hramu, a pripisuju je neki Talesu, neki Hilonu.

strahovitih fantazija.[3] Ako su se, recimo, u početku zameci svega prirodnim spajanjem stvrdnuli,[4] kaki tu treba početnik Bog? Ako su se svi dijelovi svijeta slučajnim sudarima spojili, razdijelili i oblik svoj dobili,[5] kaki tu treba upravljatelj Bog? Ako je, recimo, vatra zapalila zvijezde, nebo se samo svojom materijom osvodilo, zemlju njezina materija težom stvorila, ako je more iz tekućine proisteklo, otkud onda ta bojažljivost, otkud taj strah, kako je to praznovjerje? Čovjek je i sve živo, što se rađa, što dahom diše i raste, kao neki samovoljni spoj elemenata i u te se elemente čovjek i sve živo opet dijeli, rastavlja i raspada. I tako sve teče natrag k svome vrelu i u se se vraća (»revolvuntur«) bez umjetnika, bez suca, bez početnika.[6] Na taj se način spajaju zameci vatara, pa nam sunce uvijek sjaje jedno za drugim; tako kad se zemlja

[3] Misli kršćanstvo i to u prvom redu vjeru u početnika i upravitelja Boga, što se vidi iz odmah dodanih riječi.

[4] Prema nauci Demokrita iz Abdere u Traciji (460.—430. pr. I.).

[5] Epikurova kosmogonija. Rođen je na Samosu 342., a živio do 270. Utemeljitelj je poznate epikurejske filozofije.

[6] U originalu glasi cijela ta rečenica: Ita in fontem refluunt, et in semet omnia r e v o l v u n t u r, nullo artifice, nec iudice, nec auctore. (Hurter p. 14.)

isparuje, nastaju uvijek magle, pa kad se magle zgusnu i skupe, dižu se oblaci uvis, a kad ovi padaju, pada kiša, pušu vjetrovi, tuča šušti; ili kad se oblačine sraze, gromovi tutnje, strijele sijevaju, sjaju munje, pa baš svakamo padaju, udaraju po gorama, drveće lome, bez izbora dirnu sveta i nesveta mjesta, ubijaju nevaljale ljude, a često i bogobojazne. Što da govorim o različnim i nestalnim burama, što bez reda i izbora uzvaljaju svim ogromnim stvarima? Zar nijesu dobri i zli jednake sreće, kad se brodovi lome, zar se na zasluge pazi? Zar u požarima ne pogibaju jednako i nevini i krivi? I kad se koji kraj zarazi kužnom pošasti, zar ne padaju još prije bolji? Pa i u miru ne samo da se zli s boljima izjednačuju, nego još i časte, tako te višeput ne znaš, da li im valja oduravati zloću ili željeti njihovu sreću. Da svijetom vlada Božja providnost ili volja kojega boštva, ne bi nikad Falaris ni Dionizij zaslužio vlade, nikad Rutilij ni Kamilo prognanstva, nikad Sokrat otrova.[7] Eto rodno drveće i

[7] Falaris, veliki tiran u Agrigentu na Siciliji u šestom vijeku prije Krista. Dao je u mjedenom biku peći, kojih nije trpio. Dionizij je onai poznati sirakuški tiran oko god. 400. pr. Kr. Rutilij je uzeo u zaštitu Maloazijce proti njihovim guliteljima i bio zato prognan (oko 400. pr. Kr.), a Kamilo je bio odsuden i nevin prognan,

dozrio već usjev i grožđje za berbu pokvari kiša i potuče tuča. Zato ili nam je u neizvjesnosti istina sakrivena i zastrta; ili, što je vjerojatnije, sudbina vlada bez zakona različnim i varavim slučajevima. Budući dakle da je ili (u svem) slijepa sudbina ili pak neizvjesna bit stvari, koliko je onda časnije i bolje primiti uredbe pradjedova kao gotovu istinu! držati baštinjenu vjeru! klanjati se sasvim pouzdano bogovima, što su ih te roditelji prije naučili štovati, nego poznavati! a ne izricati (svog) mišljenja o boštvima, nego vjerovati predjima, koji su već negdje u početku svijeta zavrijedili, da im bogovi budu ili zaštitnici ili vladari.« (Pogl. 5. Hurter p. 12.—17.).

Tako Cecilij.

*

3. Tko i malo samo prati kulturni razvoj novijega vremena, pa i u nas Hrvata, opazit će, čim je ovo par riječi Cecilijevih pročitao, u jednu ruku ogromnu ne samo sličnost, nego i identičnost u mišljenju i nastojanju starih pogana i »naprednih« ljudi novoga doba, a u drugu ruku identičnost u mišljenju ondašnjih kršćana i katolika našega doba.

Prvo. Jedna je od glavnih značajki staropoganske filozofije skepsa. I Kseno-

jer da je zadržao nešto od plijena, kad je zauzeo stari grad u Etruriji Veje (oko 400. pr. Kr.). Sokrat je i njegov otrov poznat.

fan i Parmenid i Heraklit i Anaksagora i Demokrit — sve sami skeptici, sve sami filozofski očajnici (Hettinger l. c. p. 69. s.). Među tim starim poganskim skeptičarima poznate su i cijele filozofske škole. Tu su Pironici, tu su akademičari Arcesilas i Karneades sa svojim školama. Osobito su govornici i advokati iz praktičnih razloga pripadali tim školama. Tako n. pr. i Cicero. A naši ljudi? A naši inteligenti i znanstveni monopolisti? Da spomenem samo nešto!

»Ljudi polaze s gledišta, da postoji negdje neka apsolutna istinitost... Da uopće postoji u mišljenju ljudi taj apsurdni pojam, kriva je crkva, koja ga sama u najgrubljoj formi sugeruje društvu.« (Hrv. đak I. 307. Slično III. 41.) »Samo umna ograničenost može ustvrditi, da imade objektivno neoborivih zasada«, kaže dr. G. Gaj (Tajinstveni svijet 1903. 110.). Više još citata vidi u knjižici: Kulturna načela XI. p. 45. s. Kako vidite i naši su inteligenti baš tako daleko s obzirom na spoznaju istine i to u prvom redu istine o temeljnim pitanjima svijeta i čovjeka — gdje su bili stari pogani kroz par stoljeća prije Krista. Kršćani su sasvim oprečno od uvijek priznavali vrijednost razumu i držali, da može upoznati istinu, kao što su i nepokolebivo vjerovali u razumom spoznanu nepogrešivu riječ Božju i držali je najapsolutnijom istinom. To priznaje i »Hrv. đak«. To su činili stari kršćani i na

njih se srdi poganin Cecilij, to čine kršćani i danas i na njih se srdi »Hrvatski đak«, dr. Gaj i drugovi.

No kad naši naprednjaci, reći ćete, ne priznavaju apsolutne istine, kad ne priznavaju objektivnosti, kad im je sve samo skup kojekakih prividnosti i unutrašnjih fenomena, kakim onda poštenjem mogu na nas katolike bacati sve ono smeće iz svojih srdaca? Ako ništa nije sigurno, onda valjda ni to nije sigurno, da smo mi onako crni, kao što ti packari maljaju! Pa ako je zbilja sve samo prividnost, no onda valjda na koncu i naša katolička »prividnost« baš toliko vrijedi, koliko i njihova znanstvena! Kakim dakle poštenjem na nas udaraju? Ma molim vas! To vam je baš tako logički, baš tako pametno, a l i i b a š t a k o p o g a n s k i, košto je i logički i pametno i p o g a n s k i bilo u poganina Cecilija. I on je u svom govoru najprije stavio pravilo potpune neizvjesnosti, a onda poslije pored svega toga u svom govoru dero kršćanima kožu s leđa. Kako vidite i u ono je staro poganska doba logika baš tako sretna bila, košto je sretna u glavama naših novovjekih pogana. Zato i jesu već one gornje prve rečenice Cecilijeve tako logične! Nego još nešto! Ne čini li vam se upravo sjajna ona karakteristika poganina Cecilija u prvim njegovim rečenicama? Dok d r u g i n i n e i s t r a ž u j u i s t i n e, n e g o p o d l i j e ž u k o j e k a k i m m i-

šljenjima, to nije Cecilija baš toliko čudno, kako smo čuli. A i srditi se mora svatko i žalostiti, kaže Cecilij, kad kršćani onako sigurno i kategorički onako od komada i bez okolišanja, bez ikakih prividnosti i vjerojatnosti odgovaraju na prva životna pitanja: što si?, otkud si?, čemu si?, kamo ćeš? Pa recite mi, zar se s pravom mnogi ne dive ovoj eleganciji i krepčini Minucijevoj? Nek čovjek razumom klone kako ga volja, nek u očaju zgrabi kako mu drago glupu »vjerojatnost i prividnost« — sve to i naši naprednjaci »razumiju« i snašaju. Ali kad čuju naše kategoričke katoličke odgovore, onda se i oni siromaci moraju žalostiti i srditi!

Drugo. Kad je poganin Cecilij počeo govoriti proti kršćanstvu, prvo mu je bilo, da otkloni početnika i upravitelja Boga, da otkloni prvu tezu i temelj kršćanstva i svake zapravo vjere. Da imade jedan osobni Bog, dokazujemo to mi kršćani danas kategorički iz egzistencije i pojava vidljivoga svijeta. Činimo to slijedeći zdrav razum i riječ Božju (Mudr. 13, 1 ss. Rim. 1, 18. ss. itd.). Iz Cecilijevih je riječi nesumnjivo sigurno, da su to isto i jednako činili i kršćani prvih kršćanskih vjekova. Činili su to općenom principu uzročnosti. Taj princip baš i jest onaj logički put, koji nas nužno i sigurno stopu po stopu vodi do priznanja jednoga osobnoga uzročnika svega — Boga, koji stoji u najtjesnijem vezu s cijelim svijetom sa svim mu truncima, po kom jedinom sve — jest, što jest i jest, kako jest. Taj vez potpune ovisnosti rađa onda u čovjeku dužnost, da se potpuno posveti i preda tome jednome Bogu i samo Njemu. Tako se čovjek prigiba samo pred Onim, koga dušom svojom vidi i mora da priznaje, a rasplinjuje se pred njim onaj historički poganski bogovski cirkus, za koji toga dokaza nema. Da kako tako uščuva svoje nebo, poganin Cecilij hoće, da skine uzročnika i upravitelja Boga. Poziva se na staropogansku filozofiju o postanku i razvoju svijeta, a poimence na Demokrita i Epikura.

Stvorenje je starom poganstvu skorom nepoznato (Hettinger 1. c. p. 71.). »U poganstvu prosijeva ta ideja (stvorenje iz ništa), kaže Delitzsch, ali je potamnjena; poganske kozmogonije ili suponiraju (vječnu) egzistenciju materije, te su dualističke ili stavljaju mjesto stvorenja emanaciju, te su panteističke.« (Kod Hett. III.[8] str. 156.). I Demokrit i Epikur tvrde, da je materija vječna. Pa dok su drugi za evoluciju te materije do današnjih oblika trebali kojekakve demiurge i što ti ja znadem, koga sve ne, Demokrit su je i Epikur kušali protumačiti sasvim prirodno, »jedinim djelovanjem elemenata i sila — bez uzročnika i upravljatelja Boga.« Pa ne samo to, nego su za čudo baš i Epikur

i Demokrit budi među onim starim poganskim filozofima, koji su prirodu učinili božanstvom, budi među onima, koji su nijekali egzistenciju bogova (Cfr. Octavius, pogl. 19.), dakle među onim neke ruke poganskim monistima, staropoganskim Haecklom, Janušićem i drugovima. Cecilij doduše sam ne priznaje ni tim sistemima potpune sigurnosti, nego samo mogućnost i »veću vjerojatnost« (Cfr. pogl. 5. konac). No ako je to doista samo i moguće i vjerojatnije, egzistencija jednoga Boga postaje barem s te strane dvojbena i za čovjeka neobvezatna. Ističem zatim iz Cecilijevih riječi nekoje značajne fraze: »zameci svijeta«, »prirodno spajanje«, »slučajni sudari«, »materija«, »spoj elemenata«, »sve se vraća k svome vrelu«, pa onda ono »o čovjeku i svemu, što žive« i slično. Osobito pak naglašujem onu malo prije iz originala citiranu riječ: **»revolvuntur«**, da vam bude jasno, da naši evolucijonistički naprednjaci nijesu napredovali ni toliko, koliko je crna pod noktom, jer ne samo da imadu staropoganski sistem, nego imadu i iste riječi. Svojom naukom vraćaju svijet u ona davna stoljeća prije rođenja Kristova, u onu poganštinu. Ali naši vrećari ipak vjeruju, da je to — napredak!

Da čovjek, kad Cecilijev govor čita, već u prvi mah vidi, e su to sve po redu fraze naših velikih umova, ne treba ne znam koliko prekapati po njihovim radovima. Tko pozna samo i prva slova u njihovu alfabetu, poznat će ih. Filozofija je i naših naprednih ljudi kao i onih starih pogana u glavnom potpuno evolucijonistička, t. j. bez Boga, samo materija. I oni ponavljaju od dana u dan staropoganske Epikurove i Demokritove riječi: »Kaki tu treba uzročnik Bog i upravljatelj Bog? Iz zametaka vječne materije razvio se cio svemir do današnjega svog oblika.« I za njih ne postoji kršćanska nauka o stvorenju svijeta iz ništa svemogućnošću Božjom. Oni je zovu »bajkom, koja se ne može održati pred sudom hladnoga razbora.« (Hrv. đak I. 297.) »Mojsijevu nauku o postanku svijeta (t. j. kršćansku) srušio je Darwin« (I. 289.). »Priroda nije djelo boga, već je sama božanstvena« (II. 105.). »Materija se ne može ni stvoriti, ni uništiti: ona je vječna.« (Pokret 1906. 294.) »Što vjeroučitelj priča, da čovjek ne potječe od majmuna, nego da ga je »gospodin« bog stvorio, te priče ne trebaju da uznemire naprednoga đaka« (Hrv. đak I. 311.). Itd. Vidi više: Kult. načela VII. 27. ss.

A da vam bude to bratstvo naših naprednih sa starim poganima još jasnije, ne zaboravite, kako je i poganin Cecilij isticao svoju naprednost, svoju znanstvenost točno kao da je od ovih naučio. Čudi se taj stari poganin, da se »neki« ufaju tako određeno o tim najvišim pitanjima govoriti i to ljudi »neuki, nenaobraženi, ne-

uljuđeni, koji se ne razumiju ni u sasvim obične vještine.« Stari poganin naziva zatim kršćansko naziranje na svijet »bojazljivošću, praznovjerjem i strahom«, a naši, kako ste čuli, sasvim bratski: pričama, bajkama i slično.

Treće. Cecilij je poganin osobitim marom nastojao dokazati iz različitih prirodnih pojava i historičkih činjenica, da ne postoji providnost Božja, da ne postoji upravljatelj Bog. A naši? Sasvim bratski. »Samo spiritualiste postaviše boga kao inteligentno biće, koje je sve svrsi shodno (teleološki) uredilo, dakle po nekakvom planu, koji ima cilj. Međutim je Darwin tu hipotezu smrvio u prah« (Hrv. đak III. 42.). »Ne vjerujemo u mističku providnost, što vlada sudbinom naroda« (Pokret 1907. 33.). »Razvoj ljudski vodi zakon evolucije« (Pokret 1907. 109.). Sravni: Kult. nač. p. 25. 28. i drugdje. Sravnite još jednoć sve ono »evolucijonističko« pogansko nabrajanje Cecilijevo sa svim ovim citatima, pa recite, nijesu li b r a ć a k a i b r a ć a!

IV. Kršćani — što su i kaki su?

1. U slijedećim poglavljima (6., 7. i početak 8.) brani i opravdava Cecilij poganska boštva i vjeru. Prvo, veli, svi se narodi u tom slažu, da imadu svoje bogove. Rimljani su ih primili sve, sve ih časte. A onda opet dokazuje sklonost, moć

i snagu rimskih bogova različnim tobože historičkim primjerima. Bozi su učinili rimsku državu tako veliku i moćnu. Zato i jesu, zaključuje, svi narodi odsudili ateističke pokušaje nekih filozofa proti bogovima, zato i mora da čovjek ustane, kad i kršćani ustaju na bogove.

2. »Zar da čovjek ne zaukne, veli Cecilij, kad na bogove nasrću ljudi, ljudi, velim, te izgubljene, nedopuštene i propale sekte? oni, koji su i od najprostije fukare pobrali tupije i lakovjerne žene, koje su po svom spolu slabe, pa padaju i čine od njih opaki urotnički svijet. U noći se sastaju, svečane poste drže, nečovječno se goste, veže ih ne koji sveti čin, nego zločin. Zakutna i mračnjačka bagra pred svijetom šuti, a u svojim je zakucima govorljiva. Preziru hramove s grobovima, po bogovima pljuju, smiju se bogoslužju, sažaljuju kukavci, kad smiju, svećenike; preziru časti i grimiz, a sami su na pol goli. Čudna, valaj, ludost i nevjerojatna drskost! Preziru sadašnje (muke), a boje se neizvjesnih i budućih muka; boje se poslije smrti umrijeti, a sad se mrijeti ne boje. Tako ih u strahu tješi i blaži varava nada, da će opet živjeti.

Pa kaošto zlo uopće bolje uspijeva, tako se već od dana u dan sve više širi pokvarenost i po cijelom svijetu rastu ta crna svetišta, gdje se ti opaki ortaci sastaju. Uništiti ih potpuno valja i prokleti te urotnike. Poznavaju se po tajnim bilje-

gama i znakovima i ljube se skoro prije, nego se i upoznali; i među njih se svuda uvlači kao neki kult pohotâ: nazivaju se bez razlike braćom i sestrama, da na taj način nerijetko oskvrnuće uslijed tog svetog imena bude i rodoskvrna. Tako se njihovo isprazno i ludo praznovjerje zločinima diči. A da to nije istina, ne bi se o njima najnevaljalije i najružnije stvari trijezno govorile. Čujem, da časte glavu te najgadnije živine — magarca i da su, ne znam kako, bedasto uvjereni, da je sveta. Takvu ćudoređu baš pristaje i ko stvorena je ta religija. Drugi opet vele, da časte sramotu svog poglavara i svećenika, pa da se tako klanjaju naravi svog oca. Ne znam, da li je ta sumnja lažna, ali je jamačno pristala tajnom i noćnom bogoslužju. I tko govori, da oni časte čovjeka, kažnjena za zločin najvećom kaznom i da časte pogubno drvo križa, taj navađa za te pokvarene i zločinačke ljude pristalo bogoslužje: da naime štuju, što zaslužuju. Pa i o primanju novih članova jednako je odvratna kao i poznata riječ. Pokriju kruhom dijete, da prevari neoprezne, pa ga metnu pred onoga, koga u svoje bogoslužje upućuju. Pozovu novajliju, da udara — a ti su udarci tobože neškodljivi, jer je ozgor kruh —, i on nevidljivim i tajnim ranama ubija to dijete: sad ližu požudno — strahota! — krv njegovu, na jagmu si podijele tijelo. Ta ih žrtva veže, ta im je svijest zločina jam-

stvo uzajamne šutnje. Crnije je to bogoslužje od svih svetogrđa. I glede gozbe se znade: svuda svi govore: pa to svjedoči i govor našeg Cirtanca.[1] U svetačni se dan sastaju na gozbe sa svom djecom, sestrama i majkama, ljudi svakog spola i svake dobi. Za svjetiljku svežu psa. Pa kad se tude gosti nagostili i razgrijali i kad ih je pijanstvo raspalilo na rodoskvrnsku pohotu, onda bace (kaki) komadić, ali dalje nego je uzica, kojom je pas svezan, razdraže ga, da rupi i skoči. Tako se sruši i zgasi svijetlo — svjedok, pa onda se u bestidnoj tami i užasnoj strasti zgrabe i valjaju, već koga tko zapane. Pa ako i nijesu svi rodoskvrnci djelom, u savjesti su ipak svi jednako (rodoskvrnci), jer svi ono žele, što se god u činu pojedinaca dogoditi može.

Mnoge stvari namjerice puštam. Ta i to je već previše, a da je to ili sve ili većim dijelom istina, dokazuje tajnost same te nevaljale religije. Jer, štovali što mu drago, al čemu to nastoje svom brigom tajiti i skrivati, kad poštene stvari vole javu, a zločini su tajni? Zašto nemaju nikakih žrtvenika, nikakih hramova, nikakih poznatih kipova, zašto nigda javno ne

[1] To je Kornelij Fronto, rođen u Cirti u Numidiji, užasan protivnik kršćana, latinski govornik polovicom drugoga vijeka. Spise mu je našao 1815. god. Angelo Mai.

govore, nigda se otvoreno ne skupljaju, ako nije ono, što časte i skrivaju ili vrijedno, da se kazni ili da ga se stidi?« (Pogl. 8., 9. i početak 10. Hurter p. 24.—30.)

*

3. Za nas je katolike upravo predragocjena ova Cecilijeva poganska fotografija prvih kršćana. Dragocjena zato, jer eto po njoj vidimo i znademo, da smo i mi katolici pravi pravcati baštinici starih kršćana i to ne samo baštinici njihova pravoga nauka i bogoslužja, nego i baštinici svih onih pogrda, kojim su ih pogani grdili i ružili. No pogotovo i zato, jer vidimo, da su sve po redu današnje pogrde i poruge samo stari materijal iz starih onih poganskih skladišta.

a) Da to dijelom i po drugiput u toj radnji istaknem, poganinu su Ceciliju kršćani: »izgubljena, nedopuštena, propala sekta, koja sastoji u glavnom od najprostije fukare i lakovjernih žena«, »zakutna i mračnjačka banda«. (Lat.: latebrosa et lucifuga natio, Hurter p. 25.). A molim vas, nijesu li ovu istu poganska pjesmu pjevali već svi, što ih pod nebom imade, t. zv. naprednjaci? Već je još kriješte samo i pište, već im je sve grlo izderala. Sjetite se samo riječi: »prosti svijet« i »srednjega vijeka«!

b) Čuli ste, kakove je sve zločine natovario poganin Cecilij na kršćanska leđa, na njihove nuždom tajne sastanke. Najgori blud, ubijstva, urotničke spletke i drugo, to su činovi tih opakih ljudi — »braće i sestara«. Imademo mi katolici i danas svoja skrovišta, ne doduše pod zemljom, nego među hladnim zidovima naših konvenata, u družbama naših redovnika, naše »braće i sestara«. Pa mislite li, da nijesu novovjeki pogani potpuno iste osvade hiljade već i hiljade puta izrekli proti njima. Ta samostani i redovničke kuće prema njihovim riječima i nijesu drugo nego bludilišta, razbojišta i slično. Ma tamburaju od riječi do riječi isto, što je i poganin Cecilij. Kome se hoće naslušati tog naprednjačkog brundanja i zveketanja, neka pogleda o tim osvadama »Hrv. stražu« 1909. str. 492.—526.

c) A kršćansko bogoslužje? Poganinu je to Ceciliju čašćenje čovjeka, kažnjena najvećom kaznom, čašćenje pogubnog drva križa, magarčeve glave, sramote poglavarove i drugo. A našima? Što su oni sve izrekli o kršćanskom bogoslužju, o presv. Euharistiji, o svim našim svetim sakramentima, o svetoj misi i drugim pobožnim činovima — ma to doista nije drugo nego najgroznije bulaznjenje najokorjelijih poganskih duša. Ja vam svega toga i ne mogu i ne ću ispisati, jer vam je već bilo dosta, a bit će na slijedećim stranicama još i više možda i previše te poganštine. Spomenut ću vam samo naslove nekih poglavlja iz knjižice: »Kulturna načela itd.«: Pogl. 16. glasi: »Molitva, po-

božna pjesma itd.«; 20. »Kult svetaca je kult gluposti«; 21. »Sakramenti«; 22. »Pričest, misa i hramovi«; 25. »Bratovštine — za vjersko ludilo. Marijine kongregacije — intelektualna bludilišta itd.« Tu ćete naći, ako ushtijete, cijele hrpe magarećih glava i svega poganskoga.

d) Napose moram istaknuti Cecilijevu poganskú riječ o Kristu. Poganinu je dakako Krist samo »čovjek, kažnjen najvećom kaznom za zločin.« A zar nije i našim poganima Krist samo čovjek? Zar nije već i sva ta kojekaka napredna poganska i polupoganska europska bagra naših dana proglasila Krista i varalicom i ludom i zločincem svake ruke? Sjećate se jamačno one gadne i proste pokretaške infamije o Božiću god. 1905. Nama su katolicima sa svojim Macharom naprtili tobože na leđa najužasnije psovke i pogrde proti Kristu. Mudraci! Ko da ne znadu, da su pravi katolici iz ljubavi prema Kristu, svome Bogu, spremni i poginuti za nj! Ko da ne znadu, da mi katolici jednako častimo Krista i pogubno drvo njegova križa kao i oni zlatni kršćani Cecilijevih vremena! Ko da ne znadu, da su baš njihovi kojekaki poganski pisci i smušenjaci sve one Macharove pogrde i to ne jedamput iznijeli proti Kristu! No ne će se, ako Bog dade, ta stvar tako brzo zaboraviti! Doći će ona, nadam se, još na red!

e) Dokazi, što ih poganin Cecilij pruža, jesu: »trijezno se govori (sagax fama loquitur)«, »svi već govore«, »čujem« itd. Kako vidite, potpuno isto kao ono: »jedan svećenik u Franceskoj«, »neka talijanska opatica« počinila je to i to i slično. No i ad verbum su gornji Cecilijevi dokazi istiniti, ako pomislimo s druge strane na vrela, otkud naši crpe. Doista: »trijezno se govori« i piše, »svi već govore«, »čujemo« i čitamo. Da, svi — svi... svi tako govore i pišu! Kao nekada svi po redu Cecilijevi pogani, tako danas svi po redu poganski i polupoganski listovi i židovski i socijalistički i naprednjački i framasunski. Svi složno i ko jedan.

f) Posebno se moram još osvrnuti na jedan Cecilijev i to vrlo važan dokaz: tajnost i skrovitost kršćana. Činim to radi našega bijednoga hrvatskoga specijaliteta: furtimaštine. Ta riječ ne samo da je po svom značenju prilično srodna s gornjim Cecilijevim šlagerom, nego je upravo potpuno isto. I ta je riječ jedan od glavnih dokaza i šlagera u ustima i novinama hrvatske naprednjačke elite. Da kod mnogih i mnogih utučeš sve, što je katoličko, dosta je, da spomeneš riječ: »furtimaš« i »furtimaški« — i uspio si. Ma doista ne znaš, je li sramotnija taka kulturna rabota jednih ili veći intelektualni vakuum drugih.

g) Obazrijet ćemo se i na Cecilijevu objedu o »urotnicima«. Nije je samo jedamput u svom govoru spomenuo. Kako vidite, bilo je kršćanstvo već starim po-

ganima pogibeljno za državu. Jednaki su im, ma ko vlas vlasi, i novovjeki pogani. Tu vam ne trebam navadjati nikakih citata. Sjetite se Francuske i njezinih framasuna i njihovih srodnika širom svijeta! Spomenut ću samo, da je u najnovije vrijeme, eto sada na iza brodskog izbora, i naš »Pokret« imao tobože prilike, da brani »ustav« i »građanske slobode« proti »furtimašima«.

h) Spomenut ću još i pobožnu poganskú želju Cecilijevu: »Treba potpuno uništiti i prokleti to društvo!« Ne trebam vam mnogo ni spominjati gdje i sada u grudima bukti i plamsa ta lijepa i pobožna poganska želja. Izrekao ju je Voltaire poznatim riječima: »Eccrassez l'infame!«, koje doista nijesu ništa drugo, no tako reći prijevod staropoganskoga usklika: »Tolle impios!«, što ga tolikoput čitamo u onim divnim i zanosnim mučeničkim aktima iz prvih kršćanskih vremena. (Vidi n. pr. Hurter: Opuscula P. P. sveščić 13. Innsbruck 1871.)

V. Kršćanski Bog.

1. Kad je poganin Cecilij poštene mjere otkreso kršćanima, reći će im odmah nešto i svoga poganskog mišljenja o njihovu Bogu. Nešto si pak prištedio za poslije. Osobito mu smeta i osobito se ovdje ruga sveznanju i svudašnjosti Božjoj.

2. Poganin Cecilij kaže:

»Pa odakle, ili tko je, ili gdje je taj Bog jedan, samotan, zapušćen, koga ne poznaje ni koji slobodan narod ni koje kraljevstvo, pa ni rimska vjera? Jedini je bijedni židovski narod i on štovao jednoga Boga, ali javno, u hramovima, sa žrtvenicima, žrtvama i obredima, a i taj je tako bez ikake snage i moći, te su i njega i njegov narod zasužnjili rimski bogovi. A kršćani, kolike oni izmišljaju nakaze, kolika čudovišta? Da onaj njihov Bog, koga ne mogu ni pokazati ni vidjeti, marljivo istražuje svačije vladanje, svačija djela, pa i riječi i tajne misli? Da naime trčka i vamo i tamo i da je svagdje prisutan, da je dosadan, nemiran, pa i nečedno izviedljiv. Ta uz sve je činove, svuda tumara, premda niti može poslužiti u pojedinim zgodama, ako je na sve strane zabavljen, a niti može dospjeti na sve, ako je pojedinim stvarima zaokupljen.« (Druga polovica pogl. 10. Hurter p. 30. s.)

3. Ovako poganin Cecilij — zdravo poganski. No da se i naši naprednjaci zdravo i kremenito poganski, pa još i više poganski od samoga poganina Cecilija razumiju narugati kršćanskome našemu Bogu, svjedoči nam ono, što je o kršćanskome Bogu napisao »Pokret« (1907. 159.). Ruga se »Pokret« Bogu radi kazne naših praroditelja, radi žrtve Kainove, radi potopa i babilonske kule, radi žrtve Abraha-

move, a ruga se jednakim i još gadnijim načinom, nego se poganin Cecilij ruga Božjoj svudašnjosti i sveznanju. Čujte samo jedan niz njegovih apostatskih bogopsovki! »Pokret« piše: »Zar nije to bilo grozno prijetiti se ljudima smrću, ako budu jeli voće od zabranjenog drveta? Zar je Bog stvorio ljude na svoju sliku, a hoće ih mučiti i činiti nesretnim? . . . Bog je mogao tomu (ubojstvu Abela) predusresti pravednim gledanjem na obe žrtve jednako . . . Bogu se je pako svidjela žrtva Abelova, a ne ono, što je na oltaru Kain spalio . . . Pripovijedanje o potopu svijeta je bajka, koja se ne samo protivi zdravomu razumu, već i ćudorednomu čuvstvu . . . Zar je moralo toliko milijuna nevinih bića biti uništeno za volju nekoliko tisuća nevaljalih ljudi? . . . Je li to pravedno i moralno? . . . Bio je to čudan Bog, koji si je taj svijet tako uredio, da je morao napokon žaliti svoj rad i sve potopom uništiti. Jedini je Noe našao milosti pred Gospodinom, akoprem je bio pijanac . . . Ta se luda priča (o kuli babilonskoj) može samo djeci kazivati, da vjeruju, jer tko bi od pametnijih ljudi vjerovao, da bi mogli ljudi od cigle i ljepkave gline (Gen. 11. 3.) graditi kulu do neba. No Bog je ipak vjerovao, da je to moguće i da bi se ljudi mogli doverati do neba, pa im je stoga pometnjom jezika pokvario cijelu zamisao. Abrahamovo žrtvovanje sina, akoprem je bilo preprije-

čeno, je veoma mrski čin . . .« I tako to ide još dalje. Zar ne, gadnije i ružnije nije govorio o kršćanskom Bogu ni stari rođeni poganin Cecilij? A imade tog bogopsovskog blaga još i više po našem naprednom novinstvu. Vidi n. pr. Kult. načela p. 25. ss.

VI. Svršetak svijeta. Prekogrobni život.

1. Pored onoga niza pogrda i osvada proti kršćanima opazili ste, kako je poganin Cecilij od kršćanskih istina oprezno biro samo — bócu. Samo ono, što bode neke ljude ko trn u srce. Ej dakako! Sasvim je to drugačije onako gospodski živjeti na tom svijetu uz bogove, koji baš s čovjekom nemaju toliko posla ni brige, pa još nit su svagdje, nit svega vide ni znadu. Al Bog moj stvoritelj, pa moj upravljatelj, pa onda još k tome, da sve vidi i znade moje činove, i one najtajnije, to je borami opet drugačije. Pa kaošto je Cecilij dosada upravo majstorski razumio izabrati i pogoditi, što i našim momcima smeta, isto se tako pokazao čestitim majstorom pobijajući odmah zatim kršćansku nauku o svršetku svijeta i prekogrobnom životu. Ma, molim vas, zar to zbilja nije strašno: onaj moj stvoritelj koji sve vidi i znade, još da je i moj sudac! Majko moja, tu zbilja nema šale!

2. »Što istom — veli Cecilij — kad se vatrom prijete zemlji, pa i samomu svi-

jetu sa svojim zviježđima i o propasti snuju? Kao da će se poremetiti vječni na zakonima božanskim osnovani prirodni poredak, kao da će pući vez svih elemenata, kao da će se raskidati nebeski zglob, kao da će se srušiti ta masa, što ga drži i veže. Pa nije im ni ovo smušeno mišljenje dosta, nego još smišljaju i dodavaju kojekakve babje priče. Vele, da će opet oživjeti poslije smrti iz pepela i praha: te ne znam, kako se jedan u drugoga pouzdavaju i vjeruju te svoje laži. Mislio bi, da su već kad oživjeli. Dvostruko zlo i dvostruka glupost! izricati propast nebu i zvijezdama, koje tako ostavljamo, košto smo ih našli, a obećavati vječnost sebi, kad umremo i kad se rastočimo, koji jednako izgibamo kao što se rađamo. Zato naime i proklinju lomače i osuđuju spaljivanje mrtvaca. Kao da se svako tijelo godinama i dobama ne rastvara u zemlju, ako se i otme plamenu; te je sve jedno, da li ga zvijeri razderu ili plamen sažeže, jer truplima je, ako osjećaju, svaki pogreb kazna, ako pak ne osjećaju, što ih prije rastvori, to bolje. Tom bludnjom prevareni obećavaju sebi — dobrima blaženi i, kad umru, vječni život, a drugima — nepravednima vječnu kaznu. Mnogo je, što se na to može reći, da se ne žurim, da svršim.

Da su oni nepravedni, već se ne ću više ni truditi, već sam pokazao: premda, da i dopustim, da su pravedni, i mnogi mi-

sle, a i vi se slažete, da se i krivnja i nevinost pripisuje udesu. Jer štogod radimo, košto drugi udesu, tako vi pripisujete Bogu: tako n. pr. da ni vašoj sekti ne prianjaju koji od sebe hoće, nego koji su izabrani. Dakle stvarate nepravedna suca, koji kažnjava u ljudi udes, ne volju. Htio bih ipak pitati, da li se uskrsava s tjelesima? i s kojim tjelesima? s istim ili obnovljenim? bez tjelesa? To onda što znadem, nije ni duh ni duša ni život. S istim tijelom? No već se prije raspalo. S drugim tijelom? Dakle se rađa novi čovjek, a ne oživljuje onaj prvašnji. I ipak je toliko vremena prošlo, bezbroj je stoljeća proteklo, pa koji se i jedan jedini povratio iz podzemlja barem kao Protezilaj, da mu je dopušteno bárem par sati, da s nama opći, pa da bismo barem primjeru vjerovali. Sve su te utvare i to smušeno mišljenje i te nezgrapne utjehe igrarije varavih pjesnika u slatkoj im pjesmi, a vi ste ih, previše lakovjerni, ružno preobličili za svog Boga!

Pa ni iz sadašnjosti ne crpete iskustva, kako vas varaju puste želje i ništetno obećanje. Dok ste još živi, kukavci, računajte, što vas čeka iza smrti. Eto i veći vas i, kako kažete, bolji dio oskudijevate, zebete, mučite se, gladujete i Bog to trpi, i ne mari za to; ne će ili ne može pomoći svojima. Tako je ili nemoćan ili nepravedan. Zar ti, što sanjaš o prekogrobnoj besmrtnosti, još ne osje-

ćaš svog položaja, kad te pogibao stisne, kad goriš od groznice, kad te bol trga? Još ne priznaješ slabosti? I proti volji tvojoj sve ti bijednu dokazuje slabost, a ne priznaješ. No puštam općene stvari. Eto vama se prijeti, ubija vas i muči, već vam se nije klanjati križevima, nego ih podnašati, pa i oganj, što ga proričete i kog se bojite: gdje je onaj Bog, što može pomoći, kad oživljujete, a ne može, dok ste živi? Zar ne vladaju Rimljani i bez vašega Boga, zar ne kraljuju i posjeduju cio svijet, a gospodare i vama? Vi se međutim u svom strahu i brizi klonite i poštenih uživanja: ne pohadjate igara, ne sudjelujete u svečanim ophodima, javne su gozbe bez vas, zgražate se od svetih boraba i od jela i od pića, što je otrgnuto i uzeto s oltara. Tako se bojite bogova, što ih niječete. Ne pletete si glave cvijećem, ne častite tijela mirisima: pomasti spremate za pokope; ne mećete na grobove vijenaca, vi blijedi, uplašeni stvorovi, vrijedni smilovanja, ali naših bogova. Tako niti bijednici uskrsavate, niti sada živite. Zato, ako imadete što razbora ili stidljivosti, prestanite istraživati krajeve nebeske, udes i tajne svijeta. Dosta je, da čovjek vidi, koliko možeš koračiti, osobito za neuku, neugladenu, priprostu, surovu čeljad, kojoj nije dano razumjeti ni svijeta oko sebe, a još je više uskraćeno raspravljati o božanskim stvarima.« (Pogl. 11. i 12. Hurter p. 31.—35.)

3. a) Eto poganin Cecilij pobija katoličku nauku o svršetku svijeta i prekogrobnom životu. Za poganina ne postoji besmrtnost, ne postoji sud, ne postoji uskrsnuće. Poganin je, kako vidite, osobito u te stvari katoličkoga nauka upro, da ih obori, kako je i prije htio da sruši sveznajućega i svudašnjega početnika i upravljatelja Boga. A baš su te stvari uz egzistenciju i providnost Božju temelji religije i religijoznoga života. Religija i religijozne dužnosti nemaju zaista potpune obvezatne snage, ako cio čovječji život nema suca Boga, ako nema prekogrobnoga vječnog života — blažena ili nesretna. Pa i našima su te kršćanske istine jedna od glavnih zubnih bolesti. Ako baš još i vjeruješ u Boga Stvoritelja, u samo »dobroga« Boga, još će to nekako podnijeti, samo ne vjeruj u Boga suca i sud iza smrti. Samo taj sud ukloni, jer taj sud zatvara putove neobuzdanoj ludoj slobodi, a njima tih putova treba. No dederte ih poslušajte, dok još nijeste zaboravili poganina Cecilija i njegovo umovanje! »Pokret« piše (1905., 34.) rastavljenim slovima: »Sa posljednim dahom stupa za svakoga takovo stanje, kao da nikada nije ni živio.« »Napredni duhovi . . . ne osjećaju potrebe kontinuirane vječnosti i besmrtnosti.« (Pokret 1907., 124.) »Bijednici! Vjerovahu u uskrsnuće mrtvih!« — plače milosrdni »Pokret« (1907., 37.) »Zabacujemo pojmove o nagradama i kaz-

nama i kao što ih crkva glasa i interes vladajućih kasta i ne samo zato, jer spoznajemo njihovu apsurdnost, nego i zato, jer su odviše niski za naš moralni ideal.« (Pokret 1907., 33.) I još cijeli niz Cecilijevih poganskih misli, prepisanih u »Pokret« i u druge slične listove možete naći u knjižici: »Kulturna načela« p. 50 s., da ne bi tko možda pomislio, da se naši veliki umovi samo kojiput u poznatoj učenjačkoj rastresenosti zabune i zalete.

b) »I tako«, veli kršćanima poganin Cecilij, »niti bijednici uskrsavate, niti sada živite« i nabraja, kako se kršćani ustežu od kojekakih zabava i užitaka, od vijenaca i mirisa mjesto da — ž i v e. Istu poganska pjesmu pjevaju i naši naprednjaci. Narod u Srijemu »živi životom punim, a kad umre... ni za što se ne kaje... Pustimo ga i onako ga doskora ne će biti, ni nas s njime...« (Pokret 1905. 1.) Pa i »Hrv. đak«, njihova zlatna beba, već znade, da »Život je, da se živi.« (I. 121.) — Znademo mi dobro, kaki je bio poganski »život« u to vrijeme — početkom trećega vijeka, a znademo, kako shvaćaju »život« naši naprednjaci. Sjetite se samo zagrebačkih naprednjačkih sveučilištaraca i njihovih skupština potpornog društva i onih postotaka bolesti, sjetite se Meštrovićeve »umjetničke« izložbe i njegova »Zdenca«, sjetite se njihovih umjetničkih radnja u »Savremeniku« i drugdje, sjetite se »prava tijela« i »krvi

pod kožom«, pa recite, nije li poganin Cecilij, što živi u onom gadnom, bludnom poganskom svijetu, nije li on zlatni nevini anđeo prema našim pokretašima? Poganinu je Ceciliju barem rodoskvrna odurna i nešto grozno, no naši su i u tom blaži. Imade dosta u njihovoj literaturi tog blaga — te miomirisne gjulsije.

c) Za dokaz, da nema suda iza groba ni nagrade ni kazne, spominje poganin Cecilij i to, jer da bi to bilo nepravedno, kad i onako ne čini čovjek, što od sebe hoće, već po udesu. Dapače veli, da ni kršćani ne vjeruju u tu slobodu volje, već u neku vrst udesa. Ne priznaje dakle poganin u čovjeka slobodne volje. A braća? »Pitanje o slobodi volje... osniva se lih na opsjeni, dočim u zbilji uopće ne postoji.« (Hrv. đak I. 291.) Zovu je »sredovječnom kobnom misli« kao i odgovornost čovjeka (Hrv. đak I. 308.). U savezu s tom negacijom i nužnom konzekvencijom zabacuju i oni baš kao i stari poganin pojmove o nagradi, o kazni, o krepostima i grijesima. (Pokret 1907., 33. 74.; 1906., 252.) Cfr. više »Kult. načela« str. 48. s.

d) Pa kako već uopće naprednjaci, a napose naši hrvatski jesu, kako se ono kaže, »bolji đaci«, nijesu oni zaboravili ni na onu poganina Cecilija, da kršćani radi vjere u uskrsnuće tjelesa osuđuju lomače i spaljivanje mrtvaca. Pogani tog dašto da ne osuđuju, pa ćete odmah zato i razumjeti, da je i zašto je »Pokretu« do-

ista »spaljivanje mrtvaca jedan od glavnih zahtjeva moderne higijene.« (1907. 211.)

e) A da ne opetujem štošta od onoga, što sam već prije rekao, ističem ovdje samo u kratko nekoje još misli i fraze poganina Cecilija. Tu je »vječni na zakonima božanskim osnovani poredak«, »smušeno mišljenje (kršćansko)«, kome »dodavaju kojekakove babje priče.« (Ma ljudi, slušajte! O babjim, babjim kršćanskim pričama govori poganin Cecilij! Oj blaženi Cecilije, pa da nijesi — naprednjak! Ja već zbilja skorom ni ne vjerujem, da si živio davno prije sedamnajst vijekova. Ti živiš sada negdje u Zagrebu, samo si sakrit!) Zatim: »ne znam, kako (kršćani) jedan drugome ... vjeruju te svoje laži«, pa: »Sve su te utvare i to smušeno mišljenje i te nezgrapne utjehe (kršćani) previše lakovjerni ružno preobličili za svog Boga.« Zove ih »blijedim, uplašenim stvorovima vrijednim smilovanja.«

f) Nijesam mislio, da ću doći do ove posebne točke. Mislio sam isprva, da još i ovo par poganskih Cecilijevih riječi metnem pod onu gornju točku. Al ne zamjerite mi! Dražesne su i predražesne, pa bi bila vječna šteta, da im se među drugima najmanje dražesti izgubi. Dakle čujte! Kaže poganin Cecilij i opet o kršćanskom Bogu: »i Bog to trpi (vaše muke), i ne mari, ne će ili ne može pomoći svojima. Tako je ili nemoćan ili nepravedan.« I onda opet drugiput: »gdje je onaj Bog, što može pomoći, kad oživljujete, a ne može, dok ste živi?« Jeste li već, molim vas, šta slična čitali ili čuli? Dete se malo potrudite, pa se sjetite, s koje ste to čuli strane i od čijih prijatelja i od kakih ljudi! A kad se sjetite, ne morate nam baš reći, jer mi to svi i onako već — davno znademo.

VII. Na kraju.

Da kršćane još jedamput skrene s njihova vedra i svjetla puta, spominje im još jednoć neizvjesnost ljudske spoznaje. Poziva se na filozofe. Spominje Sokrata i njegovu riječ: »Što je povrh nas, nije za nas«; spominje akademičare Arcesilasa i Karneada, spominje i ono poznato pitanje Hierona iz Sirakuze i nećkanje i odgovor Simonidov, pa svršava: Pustite te velike stvari u miru, ako ne ćete imati posla s babjim praznovjerjem i ako ne ćete, da rušite svaku religiju. Na koncu poziva Oktavija, ako se ufa, da mu što odgovori. Oktavij odgovara ...

*

Ono momče u hrvatskoj narodnoj pjesmi (Jukić i Martić sv. I. p. 407.)

»... rano poranio
Za zorice pretraživat traga.
Do dvije, do tri tlake nahodio,

Jednu vučju, a drugu lisičju,
Treću tlaku Mijat harambaše . . .«
I mi smo ih nahodili — ne vučje, ne lisičje. I mi smo ih nahodili — te stare poganske tlake u srcima i glavama naših »naprednjaka«.

Al ne jednu, ne dvije!

Sve, što ih u njih uistinu »naprednih« imade, sve su stare, sve su poganske.

Utro ih onaj stari poganski vrag . . . Poznaš mu papke, poznaš mu rep . . .